

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

**SYMPOSIUM
HISTORIOGRAPHICUM
CZERCASIENSIVM**

— ❧ Том І❧ —

присвячений 150-річчю від дня народження
Михайла Грушевського

Черкаси
2016

УДК 930 (477)
ББК 63.3 (4Укр)

Symposium historiographicum Czercasiensium = Черкаський історіографічний симпозиум /
За ред. В.Масненка. – Т. 1 (Присвячений 150-річчю від дня народження Михайла Грушевського).
– Черкаси, 2016. – 312+VI с., іл.

ISBN 978-966-353-435-0

Редакційна колегія:

Гоцуляк В. В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Добржанський О.В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Ю.Федьковича)
Зашкільняк Л.О., д-р. іст. н., проф. (ЛНУ ім. І.Франка)
Земзюліна Н. І., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Івангородський К. В., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Карев Д. В., д-р. іст. н., проф. (ГДУ ім. Янки Купали, м. Гродно, Білорусь)
Колесник І.І., д-р. іст. н., проф. (Інститут історії України НАН України)
Корновенко С. В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Масненко В. В., д-р. іст. н. проф., відповідальний редактор (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Михайлюк Ю. М., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Морозов А. Г., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Присяжнюк Ю.П., д-р. іст. н., проф., відповідальний секретар (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Сердженга Павел, д-р. габіліт., проф. (Жешувський університет, м. Жешув, Польща)
Синявська Л. І., д-р. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Стемпнік Анджей, д-р. габіліт., проф. (УМКС, м. Люблін, Польща)
Тельвак В. В., д-р. іст. н., проф. (Дрогобицький ДПУ ім. І.Франка)
Удод О. А., д-р. іст. н., проф. (Інститут історії України НАН України)
Шамара С. О., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)

Рецензенти:

Боечко В.Ф., д-р. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Піскун В.М., д-р. іст. н., проф. (Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України)

*Рекомендовано до друку Вченої радою Черкаського національного університету
ім. Богдана Хмельницького, протокол № 4, від 23 грудня 2016 р.*

*Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці
Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом №Ф67/27-2016
Спільна історія України та Білорусі в сучасній колективній пам'яті обох народів:
компаративний аналіз*

ISBN 978-966-353-435-0

© Автори, 2016
© ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2016

Зміст

Вступне слово	5
Михайло Грушевський: постать і образ	
Пиріг Р.Я. МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ: ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ ІСТОРИЧНОЇ ПОСТАТІ.....	8
Удод О.А. ОБРАЗ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ.....	17
Тельбак В.В. ПОСТАТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ГУМОРИСТИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ЙОГО ЧАСУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ІСТОРИОГРАФІЧНА ПРАКТИКА.....	27
Вашенко В.В. ІСТОРИК У БОРОТБІ ЗА СИМВОЛІЧНУ ВЛАДУ В СОЦІОЛОГІЇ: М. ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК ТВОРЕЦЬ НАУКОВИХ ТРАДИЦІЙ.....	37
Масненко В.В. «ІСТОРИК – СЛУГА НАРОДУ»: САМОРЕФЛЕКСІЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.....	56
Stępnik A. MYCHAŁO HRUSZEWSKI – POLSKA RECERSCJA DORÓWKU HISTORIOGRAFICZNEGO.....	72
Михайло Грушевський як археограф, редактор і видавець	
Корновенко С.В., Владига О.М. АРХЕОГРАФІЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ДОРЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ: ПРОЕКТИ, ІНСТИТУЦІЇ, ВИДАННЯ.....	120
Ковалевська О.О. НАУКОВА СПІВПРАЦЯ М. ГРУШЕВСЬКОГО ТА М.БІЛЯШІВСЬКОГО ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЬСЬКИХ АРХІВІВ.....	138
Савчук І.І. ОСОБЛИВОСТІ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧОЇ ПРАЦІ М. ГРУШЕВСЬКОГО В ЧАСОПИСІ «УКРАЇНА».....	147
Проблемне поле наукових студій Михайла Грушевського	
Куций І.П. ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ОБРАЗИ В НАУКОВО-ІСТОРИЧНІЙ СПАДЩИНІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.....	156
Чабан А.Ю. ВІЗІЯ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО ІСТОРІЇ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ.....	168

Великий історик як політичний і громадський діяч

Яковлев Ю.О. МІЖ НАУКОЮ ТА ПОЛІТИКОЮ: МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І РУСЬКО-УКРАЇНСЬКА РАДИКАЛЬНА ПАРТІЯ (1894–1899)..... 186

Крот В.О. ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО З ДЕПУТАТАМИ ПЕРШОЇ ДУМИ 211

Гирич І.Б. УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ (М. ГРУШЕВСЬКИЙ ТА ІНШІ ДЕРЖАВНИКИ) 222

Родинне та схоларне коло М. Грушевського

Журавльов С.А. ПЕДАГОГІЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕРГІЯ ФЕДОРОВИЧА ГРУШЕВСЬКОГО..... 240

Педич В.П. ЛЬВІВСЬКА ІСТОРИЧНА ШКОЛА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: КОЗАКОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС..... 250

Історіографічна рефлексія

Гоцуляк В.В. СУЧАСНА ІСТОРИЧНА ДУМКА ПРО “НАРОДНИЦТВО” І “ДЕРЖАВНИЦТВО” М. ГРУШЕВСЬКОГО 274

Бундак О.А. ПОСТАТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО НА СТОРІНКАХ «УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНИНА» 291

Рецензії та огляди

Тельвак Віталій, Педич Василь. Львівська історична школа Михайла Грушевського. – Львів: Світ, 2016. – 440 с. (Серія «Грушевськіяна»: Т. 9. (Масненко В.В.)..... 298

У ПРИЗМІ ПОШУКІВ «СВОЄЇ» ЦИВІЛІЗАЦІЇ. Куций Іван. Цивілізаційні ідентичності в українській історіографії кінця XVIII – початку XX ст.: між Слов’янщиною та Європою. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. – 480 с. (Демуз І.О.) 305

Наші автори 309

Михайло Грушевський:
постать і образ

Віталій МАСНЕНКО

ЧНУ ім. Б. Хмельницького

(м. Черкаси)

«ІСТОРИК – СЛУГА НАРОДУ»: САМОРЕФЛЕКСІЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Фундаментальний принцип служіння історичної науки національним потребам став неодмінною основою інтелектуального оснащення модерного європейського націєтворення. Істориків, які його сповідували і своєю науковою діяльністю формували національний нарратив, досить виправдано зараховують до певного типу дослідників «історик – слуга народу». Так, відомий історіограф Єжі Матерніцький проаналізував це явище на прикладі польського історичного цеху XIX – початку XX ст. Зокрема, у його статті “Історик – слуга народу”. Погляди Адама Нарушевича, Йоахима Лелевеля, Тадеуша Корзона та Шимона Аскеназі” з’ясовано, як вказані історики, які репрезентували різні історіографічні періоди: просвітництво, романтизм, позитивізм, неоромантизм, бачили реалізацію національної функції історії. Зрештою, автор приходиться до висновку, що згадані історики у своїй візії минулого були радше патріотами, ніж рафінованими вченими¹.

Українська історична наука вказаного періоду має доволі подібні характеристики. Але для визначення інтелектуального обличчя (образу) того чи іншого дослідника, важливо не тільки з’ясувати його методологію, історичну ідеологію, національну або соціальну ідентичність, але й не менш суттєво виявити етичну, громадянську й духовну мотивацію вибору ним власного життєвого сценарію, сенс його життєвого етосу. Чималий інтерес становить й аналіз важко вловимого зв’язку між психотипом вченого і його дослідною лабораторією. Отже у розвідці запропонована спроба розглянути самопрезентацію та репрезентацію Михайла Грушевського у координатах певного ідеального психотипу «історика – слуги народу».

При цьому варто згадати, що в науковій літературі існують суперечливі погляди й оцінки щодо типу М. Грушевського як дослідника: «історик-історіософ» – визначення О. Прицака та І. Вітановича, «історик, народник і державник» – М. Андрусика, «аналітик-фактолог», «позитивіст», який не був

¹ Maternicki J. „Historyk służą narodu”. Poglądy Adama Naruszewicza, Joachima Lelewela, Tadeusza Kozona i Szymona Askenazego // Historia-mentalność-tożsamość. Miejsce i rola historii oraz historyków w życiu narodu polskiego i ukraińskiego w XIX i XX wieku / Praca zbiorowa pod redakcją J.Pisulińskiej, P.Sierżęgi, L.Zaszkilniaka. Wstępem opatrzył J.Maternicki. – Rzeszów, 2008. – S.44-77.

«історіософом» – Я. Дашкевича². І. Колесник запропонувала певне узагальнююче визначення і стверджує, що Грушевського можна вважати «зразком поєднання емпірика та теоретика, наратора й аналітика, інтроверта і екстраверта», а його творча біографія «є прикладом ідеальної моделі кар'єри українського історика»³. Не заперечуючи цих формулювань, зосередимо нашу увагу на іншому, особливому критерії характеристики історика – на його само-презентації (его-презентації), як внутрішньої (саморефлексії), так і зовнішньої – публічної. При цьому ми враховували, що характеристики зовнішнього спостерігача і позиція безпосереднього репрезентанта мають різну валідність. У нашому випадку самовизначення великого історика важливе ще й тим, що дозволяє з більшою ймовірністю реконструювати його образ, уявну модель кар'єри науковця, громадського і державного діяча. З іншого боку, маємо бути цілком свідомими, що евристична вартість запропонованого підходу все ж має обмежений ресурс. Для повноти отриманого результату варто залучати й традиційні підходи до класифікації типів вчених.

Початковою тезою наших розмислів означимо те, що інтелігенція XIX ст., у тому числі й українська, сповідувала основоположну ідею служіння власному народу, яка мала різні форми і складну структуру самовиявлення. Народолубство можна розглядати як певний інтелігентський ідеал, як іманентну властивість самої інтелігентської верстви. Побутувала досить поширена думка, що інтелігент “не всякий працівник розумової праці, а лише такий, побут і переконання якого були забарвлені ідеєю служіння народу”. Важливо звернути увагу, що такий ідеал поступово стверджувався й в українській літературі, яка мала вирішальний вплив на суспільну ідентифікацію (як і всяка література доінформаційної ери). Зокрема, вже І. Нечуй-Левицький в своїх “інтелігентських” романах і повістях, виробив певний погляд українського позитивіста і за яким можна побачити реальні прототипи поміж громадськими діячами і учасниками народницького руху. Саме цей письменник уперше в українській прозі створив твори із життя національної інтелігенції, які стали збудниками широкої суспільної думки, предметом широкої дискусії і критики⁴.

Джерела самовизначення Михайла Грушевського цілком природно шукати у родинній традиції. Стосовно цього Ю. Шаповал та І. Верба

² Колесник І.І. Українська історіографія: концептуальна історія. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – С.91-92.

³ Там само. – С.397.

⁴ Вочевидь, не випадково, що юний Михайло Грушевський звернувся саме до Нечуя-Левицького зі своїми першими письменницькими спробами. Пізніше у «Споминах» Грушевський зазначав: «Він став на сей час не тільки моїм найулюбленим письменником, але й ідеологічним провідником і учителем, і згодом я, власне, до нього удався як до свого літературного восприїмника» (Грушевський М. Спомини. / Публ. С. Білоконя, передмова Ф. Шевченка // Київ. – 1988. – № 9. – С.124.).

однозначно стверджують: «Із покоління в покоління Грушевські вірно служили Україні, а ряд представників цього коліна досяг в її історії помітного місця. Їх діяльність відбувалася головне в церковно-релігійній сфері та національній історії і позначена просвітницькими ідеалами»⁵. Тут, вочевидь, йдеться про громадське служіння у широкому сенсі. Коли ж йшлося про українську національну справу, то ситуація не була такою однозначною. Р. Пиріг та В. Тельвак звернули увагу на те, що батьки Михайла по різному сприйняли його українські симпатії: батько Сергій Федорович «не бачив нічого злого в захопленні сина українством і навіть до певної міри підтримував цей потяг», то мама майбутнього історика Глафіра Захарівна із певним застереженням ставилась до цього»⁶.

Тож не випадково, що саме батько був взірцем у ствердженні юного Михайла в ідеї суспільного служіння. Сергій Федорович у його візії це «тип українського робітника, у котрого в крові культ роботи – не для збагачення, не для кар'єри, а для роботи самої»⁷.

Отже ідея народного служіння сформувалась у Грушевського ще в юнацькому віці, принаймні від гімназійного часу. При цьому важливо з'ясувати як він уявляв власну громадську місію, як трансформувалась об'єкт реалізації його громадянського обов'язку (народ, прогрес, вся людськість), як змінився вибір шляху такого служіння.

М. Грушевський згадував про себе дев'ятнадцятирічного: «Письменство, літературна праця ввижались мені найкращим уділом на землі, а обгострене національне почуття і культ громадського обов'язку, прищиплений батьками, в сумі зробили для мене свого роду завданням життя – *вести роботу на ниві українського письменства, в інтересах українського життя*»⁸. І далі, ще чіткіше: «Мета, зміст і щастя життя уявлялося мені в тім, щоб *послужити національному українському відродженню.... Недоробленість українського відродження, розпорошеність української інтелігенції, занедбання нею свого обов'язку перед без'язкою і безсвітньою народньою масою, відречення від славного минулого, від таких скарбів рідної народности – здавались мені *всесвітньою ганьбою і безчестям, яке крило й мене, й усі живучі покоління –* поскільки б вони не хотіли приложити рук до того, аби з того безчестя очиститись»⁹.*

Як бачимо, тут Грушевський демонструє розвинене генераційне мислення, відповідно до якого ідея громадського служіння мала не лише

⁵ Шаповал Ю., Верба І. Михайло Грушевський. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2005. – С. 18.

⁶ Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. Михайло Грушевський: біографічний нарис. – К.: Либідь, 2016. – С. 34.

⁷ Грушевський М. Спомини // Київ. – 1988. – № 9. – С. 125.

⁸ Грушевський М. Як я був колись белетристом? // Грушевський М. Твори у 50-и томах. – Львів: Світ, 2011. – Т. 12. – С. 1–6.

⁹ Там само.

особистий чи родинний вимір, а осмислювалась як спільна справа кількох поколінь: як покоління до якого належав сам історик, так і до попередників, і очевидно, й до наступників. Уже будучи зрілим істориком, Грушевський приходить до висновку, що на тяглоті поколінь базується іманентна властивість історії створювати і зберігати культ «героїв-предків», оскільки «традицією держить ся людське пожитє, а традиція ся й являєть ся з одного боку – культом заслуг попередніх поколінь, звязаним з почутем свого обов'язку: свій довг за одержане від попередників відслужити заслугами перед своїми сучасниками й потомками, послужити їх частю так як старались послужити нашому щастю покоління попередні»¹⁰.

Юним Грушевським конструюється власна система громадського обов'язку, суб'єктом якої він уявляв «гурт хлопців українських», до якого зараховував і себе, а об'єктом Україну та її народ. Звідси мета життя для нього позначена непідробним громадянським пафосом: «Я мрію про об'єднання України і боротьбу все життя для цієї мети ...»¹¹. У першому листі до І. Нечуй-Левицького юнак звирився літературному метру: «Щиро кохати став я отчизну свою Україну, страх бажав я допомогти як-небудь у сю недобрую гля неї добу...». І далі: «...Сподіваюся, що Ви, добродію, не посмієтьсь над моім щирим бажанням – що-небудь зробити гля Вкраїни...»¹².

Як вже згадувалось, початковим шляхом громадського служіння для Грушевського уявлялась письменницька праця. Пізніше, під час психологічної кризи 1886 р. (скандал на гімназійних випускових іспитах, смерть новонародженого братика Василя) змінився формат служіння народу, який полягав у переорієнтація з письменства на історіописання. Останнє, вочевидь, уявлялось як поле аскетичної й виснажливої праці, позбавленої будь-яких надуживань, самолюбубання і розкоші. Михайло Сергійович у наступний спосіб описує свій психологічний стан переломного для себе часу: «Я незвичайно глибоко, підвищено-вражливо відчув сю катастрофу і всі зв'язані з нею моральні пониження. От куди заводить амбіція! До біса амбіцію. До біса всі честолобні плани. Вони будувались на літературі, на письменстві – до ката літературу, до ката писання. Се одно лоскотання амбіції. Треба взяти себе в руки. Скрупулятне виконання обов'язків – і більше нічого. Ніякої нагороди за се. Замість компліментів і похвал треба

¹⁰ Грушевський М. Історія й її соціально-виховуюче значіння // Грушевський М. На порозі Нової України: Гадки і мрії. – К.: Наук. думка, 1991. – С.59.

¹¹ Грушевський М. Щоденник (1883–1884) / Публікація і примітки Л. Зашкільняка // Київська старовина. – 1993. – № 5. – С.22.

¹² Листування Михайла Грушевського / Упоряд. Г. Бурлака; ред. Л. Винар. – К.; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 1997. – Т. 1. – С.28.

привчити себе до ганьби і поневірки. Я пережив духову трагедію Гоголя в мініатюрі і зломив перо белетриста»¹³.

У подальшому ідеї громадського служіння іманентно присутні у процесі самовизначення Грушевського і виступають ледь не основним критерієм вибору життєвого сценарію, своєрідного самопрограмування на майбутнє. І. Гирич та О. Тодійчук зауважують, що Україна мала дуже небагатьох людей, які б так наполегливо і цілеспрямовано виконували все життя план накреслений ще у молоді літа. Визначення життєвих завдань у ранньому щоденнику нашого героя вони сприймають як концентроване самонавіювання, настроювання на максимальну самовіддачу у дорослому віці¹⁴.

У 22 роки перед майбутнім вченим постала складна проблема вибору подальшого життєвого сценарію, яку він для себе артикулював як дилему між світською чи священничою працею. І тут ідея народного служіння відіграла не останню роль у цьому непростому виборі. Пізніше наш герой згадував: «Мині це іноді нагадує, як на Паску 1888 [року] мене було узяло за те, щоб іти в ченці; мині думається іноді, що й тепера мині знак заховати вільну волю. Вразуми Боже, й помилуй!»¹⁵. У цей час його щоденникові записи сповнені пошуком життєвого шляху, амбітними гадками, від яких ставало самому моторошно, спробами їх погамувати: «прийшла думка, що може й я буду професором. Прелестей суетня славы слобони мене, Боже!»¹⁶, «я мав себе за героя – от зрікся корости за гля українства...» тощо¹⁷.

Зрештою, юнак прийшов до думки «не кидати мірської праці», але це рішення обґрунтовувалось як певною компромісною думкою, що служіння народові повинно йти нерозлучно із служінням християнським ідеалам добра, правди, краси. Щоденниковий запис за лютий 1891 р.: «Мині хтілося плакати і майнула думка, а що як би ти покинув свою працю й удався у філантропію і я злякався й подумав – і моя праця на користь люду»¹⁸. Наступні нотатки: «І дай жити так мені й усім нам, що[б] усе, усякій ступінь, усяка хвилинка життя нашого була [би] приємна Тобі, була служенієм Тобі, твоїй триєдиній славі – правді, добру й красі! Боже помилуй, помилуй, помилуй!»¹⁹. Отже вибір Грушевського на користь світського громадського служіння знаходить своє оберття в суто релігійному етосі: через осмислення його як Божої присвяти, як сповнення своєрідної духовної обітниці. Початок нового 1893 р. він зустрічав ревним проханням: «Дай Боже

¹³ Грушевський М. Під зорями: Оповідання, начерки, замітки, історичні образи. – К.: «Рух», [1928]. – С.11.

¹⁴ Гирич І., Тодійчук О. Михайло Грушевський в 1904-1905 роках (За його щоденником) // Український історик. – 2006-2007. – Т. XLIII - XLIV – №4-1/2. – С.78-79.

¹⁵ Грушевський М.С. Щоденник (1888-1894 рр.) / Підг. до вид., упор. Л. Зашкільняка. – К., 1997. – С.146.

¹⁶ Там само. – С.12.

¹⁷ Там само. – С. 34.

¹⁸ Там само. – С. 92.

¹⁹ Там само. – С. 97.

дерзновенно і неосужденно ходити перед Тобою во славу і на користь народові нашому й усій людскости!»²⁰. 16 травня 1893 р. під час служби Божої, обмірковуючи свої особисті духовні переживання (породжені коханням до Марії Василівни Вовк-Карачевської) Грушевський нотує: «Була думка: Господь дав міні охоту робити гля свого народу, дав до сего який не єсть талант і здатні обставини й матеріальні засоби, а я б з-за спокус, з-за малодушія зрікся б у сего того, знищив, закопав свій талант»²¹.

Цікаво відзначити, що у Грушевського присутнє також екзистенційне розуміння громадянського служіння як таке, що дає можливість власного повноцінного життя: «Я певен, що діяльність моя користна, вона дає міні право на життя й користання з даров божих мира сего; й од безпосередньої запомоги людям по змозі, аби се було з доброї й радісної волі, без силування»²². Час від часу в нього навіть виникали сумніви і жаль за тим чи встигне виконати свій громадський обов'язок. Перебуваючи у лютому-березні 1892 р. в Москві Грушевський занотує у «Щоденнику»: «Взагалі сі два дні почував себе дуже тяжко й погано, до чого повод дали ті вісті з дому, здебільшого міркую все на тему, що я нещасливий і психопатичний; вчора побачив я, що в мене на висках волосся сивіє – не з меду!.. Не хтілося б кидати швидко народного діла – одначе воля Божа да будет!»²³. Восени 1903 р. після загострення неврастенії, його страшила «перспектива стратити можливість інтензивної умислової роботи й вести жите пасивного глядача»²⁴. У лютому 1904 р. Грушевський знову звиряється самому собі на сторінках «Щоденника»: «Здається часами, що се вже міні кінець приходить, і навіть не жалую сього. Часами – але здається – більше по привичці, жаль, що «Історія» не буде докінчена»²⁵. Звідси походить життєва настанова на постійну напружену працю, чітко регламентовану і скеровану на досягнення результату чи то в науковій сфері, чи то у царині громадської діяльності. «Він не жив, а горів, – характеризував життєве кредо Грушевського один із його сучасників – О. Лотоцький, – і се не тимчасовий був спосіб його життя, а постійний»²⁶.

Характерно, що ідеї служіння на благо власного народу осмислювалась Грушевським у комплексі формування уявлень про особисту визначну місію, про власну провідницьку роль у реалізації цього благородного задуму. Вперше на цю обставину звернула увагу Галина Бурлака, аналізуючи

²⁰ Там само. – С. 194.

²¹ Там само. – С. 210.

²² Там само. – С. 214-215.

²³ Там само. – С. 157-158.

²⁴ Грушевський М.С. Автобіографія 1906 р. // Великий українець. Матеріали з життя і діяльності М.С. Грушевського. – К.: Веселка, 1992. – С.210-211.

²⁵ Грушевський М. Щоденник // Український історик. – 2006-2007. – Т. XLIII - XLIV – №4-1/2. – С.22.

²⁶ Лотоцький О. Сторінки минулого. – Варшава; Львів, 1933. – Ч. 2. – С. 155.

спонуки майбутнього історика до літературної художньої творчості: «Дві інших причини обмислились трохи згодом: це палке бажання прислужитися рідній Україні, працювати задля її слави та розвитку. Про третю спонуку юнак не відразу зізнався навіть сам собі. Це було напівсвідоме передчуття власної неординарності, потужного потенціалу сил, які дадуть змогу відіграти не останню роль в історії свого народу»²⁷.

Щоденниковий запис юного Грушевського від 15 листопада 1883 р. досить виразно передає його амбіції: «Ось ці дні задумав я, що гарно було би зробитись ватажком гурту українського, зробитись, як то кажуть, передовим бойцом усіх хлопців, любящих свою Україну. Що ж, може, Бог і pomoже зробитись мені ватажком, працюватиму вже для цього, скільки зможу. А дуже мені хочеться – бо ці ватажки більш над усякі другії сіятимуться в історії...»²⁸. У цій тезі поєднані два символічних коди подальшого життєвого сценарію вченого і громадсько-політичного діяча. Амбіційність у обох з них відіграла каталізаторську роль – підштовхувала до першості як у науковій, так і політичній сферах.

Доволі показовий вірш Грушевського 1896 р, у якому відображена його позиція:

Не хтів би жити я, та що вже раз живу –
 Я хочу жити і любити
 Людей, і правду, і добро,
 І їм як довше послужити...
 На чолі б бути не хтів, та що вже раз стою,
 Хочу нехибно достояти,
 І прапор світу і добра
 До краю високо держати.
 Я б сильним бути не хтів –
 Та вже, що маю раз,
 Хотів би до краю зужити,
 І з плеч недужих тягарі
 На плечі власнії зложити.
 І я зложив, і я несу,
 Цап жертвенний народу свого,
 Тягар важкий²⁹.

²⁷ Бурлака Г. «Співи мої сумні – йдете меж люде ...» // Михайло Грушевський: Із літературної спадщини. – Нью-Йорк; Київ, 2000. – С. 22.

²⁸ Грушевський М. Щоденник (1883–1884) / Публікація і примітки Л. Зашкільняка // Київська старовина. – 1993. – № 5. – С. 17.

²⁹ Михайло Грушевський: Із літературної спадщини. – Нью-Йорк; Київ, 2000. – С. 114.

Важливо зауважити, що високі вимоги громадського служіння Грушевський висував не тільки до себе, а до інших. Це було одним з найбільш поширеним критерієм в його ставленні до оточуючих. Типовий щоденниковий запис: «Увечері з Ск[очковським] ходив до Даниловича – добрі люде, але мабуть не буде з них великої користі»³⁰. Громадські мотиви присутні у побажаннях братові Олександрю: «Сегодня (30 серпня 1892 р.) Олександр імянинник; написав ему листа, трохи подобного до Казані, хай Господь ему помагає, щоб справді виростав добрий, чесний, розумний, на послугу Богу й народові свому»³¹.

Згаданий Лука Полікарпович Сочковський, диякон Йорданської церкви на Подолі, був один із керівників української студентської громади, (званої серед громадівців “Ельдорадо”). Саме у цьому середовищі Грушевський розпочав реалізацію свого громадянського служіння. Як він пізніше задував: «Керівником отсих зібрань і з’їздів довелося мені стати. Провідним гаслом організації було – не гербувати позицією дяка, учителя, попа на селі, не тікати з села, використовувати ці позиції для звязку з народом, для виховування їх в національній і громадській свідомості; відсувати на другий плян догматику і обрядовість і наполягати на мораль, на почуття громадського і національного обовязку; як стимули поведінки яко мога ширше використовувати проповідницю для української мови і взагалі в своїх зносинах з селянами підіймати поважання до своєї мови, заохочувати до української книжки і літератури...»³².

Наукова царина осмислювалась Грушевським також як органічна складова власного народного служіння. Ось якою була реакція молодого історика на вихід його першої помітної наукової праці – «Нарису історії Київської землі» (жовтень 1891 р.): «Сегодня ввечері принесено міні перші примірники історії Київщини. Дякую Богові милосердному, що дав міні довести до кінця сю працю й в протязі її кілька років дав міні сили до неї. Дай же Боже, коли его суд і ласка на добре, щоб ця праця була добра й на все добре *користна, найпер[ше] народові нашоу*»³³.

Мотивація посідання кафедри у Львівському університеті для Грушевським також містила передовсім громадський складник: «Я заявив згоду, *бачачи в тім патріотичний обов’язок*, а певний, що і проф. Антонович виходив тут з інтересів науки, а не з моїх особистих, бо дуже добре знав мої

³⁰ Грушевський М. Щоденник (1888-1894 рр.). – С.102.

³¹ Там само. – С. 185.

³² Грушевський М. Спомины // Український історик. – 2002. – С.143.

³³ Грушевський М. Щоденник (1888-1894 рр.). – С.136.

матеріальні обставини і становище в наукових сферах, знав, отже, що я не потребую «жебраної посади» за кордоном»³⁴.

Написання головної праці всього свого наукового життя «Історії України-Руси», історик також розглядав через призму виконання громадянського обов'язку. У «Автобіографії» 1926 р. Грушевський розкриває етичну мотивацію своєї наукової діяльності, передовсім «написання суцільної історії України... стало моєю задушевною гадкою, до певної міри питанням честі й свого покоління»³⁵. Як справедливо зауважили І. Гирич та О. Тодійчук ця фундаментальна праця стала для Грушевського чітким дороговказом – «обернутого у майбутнє дослідження минулого нації, яке переконає інтелігенцію служити задля справи постановня Нової України». Саме для цього наш герой і став науковцем, а не просто літератором, цим «він ніби сповняв свій борг перед народом, який потребував своєї метрики»³⁶.

Самодостатньою проблемою, яка потребує спеціального розгляду є те, яким чином мотивація діяльності історика позначається у просторі методології його наукового пошуку. Можна зробити припущення, що йдеться про найтісніший внутрішній зв'язок, якщо й не домінують взаємодію. Тут звертаємо увагу лише на слушні спостереження В. Ващенко: «Кінцевою метою, у такому випадку буде дослідження тієї мотивації або «внутрішньої логіки», якій слідував вчений протягом певного тривалого періоду його життя й яка визначала обрання істориком певних методів та «генези» його «методологічних підходів». У такому випадку зміна наукових методологій, прив'язана до певних подій внутрішнього (психічного) та зовнішнього (соціокультурного) життя вченого може розглядатися як «віхи» його інтелектуальної біографії»³⁷.

Принаймні, можна з впевненістю вести мову про тісний зв'язок між ідеалом громадського народного служіння і скеруванням історичного знання у русло модерного націотворення. Так, Грушевський гранично ясно визначав своє бачення націотворчої функції історичної науки, в цілому, і в українському випадку, зокрема. На його переконання: «Історіографія взагалі відіграє велику роллю в культурнім, і спеціально – в національнім життю. Недурно її називали “самосвідомістю народу”. Але в історії деяких народів, особливо покривджених історією – як от нашого українського, – історіографія (й історія літератури, що являється другою стороною того

³⁴ Грушевський М.С. Як мене спроваджено до Львова (Лист до хв[альної] редакції «Діла») // Твори: у 50 т. – Львів: Світ, 2002. – Т. 1. – С. 117.

³⁵ Винар Л. Автобіографія Михайла Грушевського з 1926 року. – Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто, 1981. – С. 18.

³⁶ Гирич І., Тодійчук О. Михайло Грушевський в 1904-1905 роках (За його щоденником) // Український історик. – 2006-2007. – Т. XLIII - XLIV – №4-1/2. – С. 79.

³⁷ Ващенко В. Концепція «інтелектуальної біографії» та проблема конструювання «наукових біографій» в українській історіографії // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. – 2009. – Вип. 4. – С. 481.

самого діла) відіграла роллю прямо таки колосальну»³⁸. Це дослідницьке кредо найбільшого історика можна вважати своєрідною провідною думкою всієї української історіографії доби національного становлення.

Народне служіння не зникає із само-презентації (ego-презентації) Грушевського до кінця життя. Особлива артикуляція на ньому спостерігається у переломні визначальні моменти життєвого сценарію.

Цікаво, що навіть власний будинок у Києві, Грушевський розглядав як дарунок місту і киянам. Із щоденникового запису 1910 р.: «Якось дошкулила мені фраза Савенка, що я обзавелся шеститажним домом, повторена [вдруге] цілою статєю “Радою”, наче в сім щось негідне мене; а я так люблю сей дом, і пишний ним, як дарунком краси Київу, людям?..»³⁹.

Самопрезентація Грушевського в іпостасі «слуги народу» мала не тільки внутрішнє скерування, а знаходила й зовнішній вияв. Із виступу Грушевського 12 червня 1917 р. в Києві в Троїцькому Народному Домі, де відбулося урочисте оголошення Універсалу Центральної Української Ради (характерно, що на початку цього виступу він звернув увагу, що говорить як приватна особа, а не як голова Центральної Ради): «Як до братів і дітей своїх (бо багато людей в листах звуть мене батьком) говорю я до Вас. Передайте мій привіт українському війську і скажіть йому, що старий батько Грушевський душею з ним і що для нього в цю хвилину нема нікого дорожчого, ніж народ український. Деб я не був, я завше буду душею з ним і волю свого народу, чого б вона не вимагала від мене, виконаю»⁴⁰.

В автобіографічній замітці за 1914-1919 рр. Грушевський зізнається якою важкою була його праця на чолі Центральної Ради, пояснюючи те, що він залишився на цій посаді міркуваннями саме громадянського обов'язку: «В серпні, по піврічній роботі, дуже я просив мене звільнити з того обов'язку, але різні партії настоювали на тім, що моє уступлене збентежить громадянство, яке й так непокоїть ся трудною ситуацією (саме тоді російський уряд нарушив свій договір з Ц. Радою в справі автономії України). Я через се зіставсь і вже більше не підіймав сього питання, щоб «не бентежити» людей, хоч був дуже знесилений»⁴¹.

Ідея народного служіння була одним із спонукальних чинників повернення Грушевського з еміграції на підсоветську Україну. При цьому не важко помітити, що у публічній само-презентації історика відбувається суттєва трансформація, яка полягала у звуженні об'єкта цього суспільного жесту. Замість всього (недиференційованого) народу таким стає «трудоий

³⁸ Грушевський М. «Малороссийские песни» Максимовича і століття української наукової праці // Україна. – 1927. – Кн.6. – С. 6.

³⁹ Щоденник М. Грушевського за 1910 р. // Український історик. – 2002. – Т. XXXIX. – Ч.1-4. – С.113.

⁴⁰ Промови Михайла Грушевського // Український історик. – 2002. – Т. XXXIX. – Ч.1-4. – С.84.

⁴¹ Автобіографія Михайла Грушевського, 1914–1919 // Український історик. – 1966. – Ч.1-2 (9-10). – С.100.

люди український» (варіанти: «трудові робітничо-селянські маси України», «робітничо-селянський народ», «трудові маси України», «трудова народ»). Це стає помітним вже 1920 р. у низці публікацій в часописі «Борітєся-поборетє!». Його кредо того часу мало такий вигляд: «Я був вихований в строгих традиціях радикального українського народництва, яке вело свою ідеологію від кирило-мефодіївських братчиків і твердо стояло на тім, що в конфліктах народу і влади вина лежить по стороні влади, бо інтерес трудового народу – се найвищий закон всякої громадської організації, і коли в державі сьому трудовому народові не добре, се його право обрахуватися з нею»⁴². А в листі до Х. Раковського від 15 листопада 1921 р. Грушевський звряється про готовність роботи для трудового люду українського, хоч би й під знаком нинішньої УСРР⁴³. Часом у його публічному дискурсі спостерігається й ще редукованіший варіант – «селянські маси» («молоде, виховане у революційних бурях селянство», «активні елементи українського революційного селянства») тощо.

На початку перебування в УСРР, М. Грушевський ще сповнений оптимізму, плекав надії на можливість виконання свого громадянського обов'язку в нових умовах. У листі до Т. Починка від 16 вересня 1924 р. він переконує свого заокеанського адресата у тому, що «робота за кордоном стає все менше продуктивною, корисною з національного становища і на Україні вже можна працювати з більшою користю...»⁴⁴. Більше того, він вважав, що служити народній справі можливо лише «твердою працею на ґрунті», а ті «хто дійсно не має ніякої змоги вернутись, нехай чесно старається працювати для добра народу закордоном...»⁴⁵.

Цілісну, фактично й підсумкову, само-презентацію Грушевського як «історика – слуги народу» спостерігаємо під час відзначення його 60-річного ювілею. У промові на урочистому засіданні громадськості 3 жовтня 1926 р. він, передовсім, віддає шану кільком поколінням працівників на ниві української культури і науки. Окрім знакових постатей Максимовича, Костомарова, Антоновича, Драгоманова, особливого вшанування заслуговує збірний образ «незвісного масового українського наукового робітника». На переконання Грушевського, останні й збудували нинішню українську культуру і науку: «Десятки, сотні й тисячі пройшло їх і лягло на цьому шляху. І цій армії рядових, здебільшого незвісних наукових робітників,

⁴² Грушевський М. Українська партія соціалістів-революціонерів та її завдання // «Борітєся-Поборетє!». – Відень, 1920. – №1 (вересень). – С.12.

⁴³ Лист М.Грушевського до голови РНК УСРР Х. Раковського з питань політичного становища на Україні // Михайло Грушевський: між історією та політикою (1920-1930ті роки). Збірник документів і матеріалів. – К., 1997. – С.21.

⁴⁴ Листи Михайла Грушевського до Т.Починка (в опрацюванні Марка Антоновича) // Український історик. – 1970. – Ч.1-3. – С.180.

⁴⁵ Там само. – С. 182.

наших попередників ми завдячуємо велику будову української культури, української науки, котра нині святкує своє свято, свою перемогу»⁴⁶. У цій тезі Грушевський демонструє помітну переоцінку, свого юнацького критичного сприйняття результативності праці української інтелігенції. Очевидно, це було наслідком не тільки загальних революційних змін, які відбулися в останні роки, але й усвідомленням особистого внеску в українську справу. Завдання свого покоління історик вбачав у продовженні і закінченні культурної роботи попередників.

Розвиток української історіографії ювіляром розглянуто в контексті доволі жорсткої соціальної (станової) детермінованості. Оскільки українське національне відродження із XIX ст. орієнтувалося на селянську верству, і ця справа ще не завершена, то й завдання сучасних українських істориків, на його думку, полягало у тому аби «закінчити формацію української національності утворенням свідомої української робітничої верстви, через повне завершення культурного циклу роботи для села». При виконанні цього надзавдання свою місію Грушевський визначив досить скромно: «Моя особиста робота в цій сфері була тільки одним із фрагментів цього великого процесу»⁴⁷. З усього видно, що був апогей громадської репрезентації справді великого історика і суспільного діяча.

У підсумку Грушевський наголошує на соборницькому аспекті свого громадського служіння, який отримав деякі нові конотації, зумовлені актуальною геополітичною ситуацією. Йдеться по співпрацю з українським загалом поза межами УСРР, який відповідно до радянського дискурсу потрактований як підневільний: «Я ... хочу працювати і страждати разом з нашими братами не визволених іще українських земель»⁴⁸.

Варто зазначити, що М. Грушевський у край несприятливих обставинах останніх років життя, пройшовши через репресії більшовицької влади, руйнацію історичних установ і переслідування родини й учнів, залишився переконаний у сповненні свого громадського обов'язку народного служіння. Такий соціальний оптимізм прочитується навіть у його прохальному листі до голови РНК СРСР В. Молотова від 4 вересня 1934 р. У якому історик висловлював тверде переконання, що його дослідницька праця потрібна, а примусову ізоляцію від України розглядав як даремну витрату власного часу

⁴⁶ Промова М. Грушевського на Урочистому засіданні громадськості з нагоди його шістдесятиліття // Михайло Грушевський: між історією та політикою (1920-1930ті роки). Збірник документів і матеріалів. – К., 1997. – С.74.

⁴⁷ Там само. – С.77.

⁴⁸ Відкритий лист М.Грушевського до учасників ювілейних зборів з нагоди відзначення його шістдесятиліття // Михайло Грушевський: між історією та політикою (1920-1930-ті роки). Збірник документів і матеріалів. – К., 1997. – С.85-86.

і сил – «даремно я страждаю зі своєю родиною, замість продуктивної наукової праці»⁴⁹.

Отже ідея народного служіння була основною життєвою настановою для Михайла Грушевського. Становлення його особистості, його самоідентифікація базувалися на цій світоглядній моделі. У нашого героя, принаймні, до революційних подій спостерігалися християнські конотації у тлумаченні власного громадського обов'язку. Більше того, вибір майбутнього історика на користь світського громадського служіння спирався на суто релігійний етос і переосмислювався як сповнення своєрідної духовної обітниці. Поступово на релігійну «мову» накладалися світські елементи, які на певному етапі підпорядковують початкову основу. Мотиваційний дискурс зрілого Грушевського має чіткий національний характер, доповнений соціальними конотаціями, які апелюють до ідеальних взірців соціальної справедливості. Зрештою, варто визнати, що його самопрезентація, як внутрішня (саморефлексія), так і публічна репрезентація, мали цілісний вигляд. Вказані життєві настанови давали змогу реалізувати складний життєвий сценарій великого історика і визначного громадсько-політичного діяча.

Bibliography:

1. Maternicki J. „Historyk służą narodu”. Poglądy Adama Naruszewicza, Joachima Lelewela, Tadeusza Kozona i Szymona Askenazego // *Historia-mentalność-tożsamość. Miejsce i rola historii oraz historyków w życiu narodu polskiego i ukraińskiego w XIX i XX wieku / Praca zbiorowa pod redakcją J.Pisulińskiej, P.Sierżęgi, L.Zaszkilniaka. Wstępem opatrzył J.Maternicki. – Rzeszów, 2008. – S.44-77.*
2. Автобіографія Михайла Грушевського, 1914–1919 // *Український історик. – 1966. – Ч.1-2 (9-10). – С.98-101.*
3. Бурлака Г. «Співи мої сумні – йдете меж люде ...» // *Михайло Грушевський: Із літературної спадщини. – Нью-Йорк; Київ, 2000. – С.21-33.*
4. Ващенко В. Концепція «інтелектуальної біографії» та проблема конструювання «наукових біографій» в українській історіографії // *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. – 2009. – Вип.4. – С.475-486.*
5. Винар Л. Автобіографія Михайла Грушевського з 1926 року. – Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто, 1981. – 47 с.
6. Відкритий лист М. Грушевського до учасників ювілейних зборів з нагоди відзначення його шістдесятиліття // *Михайло Грушевський: між історією та політикою (1920-1930-ті роки). Збірник документів і матеріалів. – К., 1997. – С.82-86.*

⁴⁹ Письмо историка М. С. Грушевского В. М. Молотову / Публ. Е. Н. Никитина // *Отечественные архивы. – 1998. – № 3. – С. 98.*

7. Гирич І., Тодійчук О. Михайло Грушевський в 1904-1905 роках (За його щоденником) // Український історик. – 2006-2007. – Т. XLIII - XLIV – №4-1/2. – С.75-94.

8. Грушевський М. “Малороссийские песни” Максимовича і століття української наукової праці // Україна. – 1927. – Кн.6. – С.1-13.

9. Грушевський М. Автобіографія 1906 р. // Великий українець. Матеріали з життя і діяльності М.С. Грушевського. – К.: Веселка, 1992. – С.197-213.

10. Грушевський М. Історія й її соціально-виховуюче значіння // Грушевський М. На порозі Нової України: Гадки і мрії. – К. : Наук. думка, 1991. – С.55-70.

11. Грушевський М. Спомини // Український історик. – 2002. – Т. XXXIX. – Ч.1-4. – С.133-153.

12. Грушевський М. Українська партія соціалістів-революціонерів та її завдання // «Борітеся-Поборете!». – Відень, 1920. – №1 (вересень).

13. Грушевський М. Щоденник (1883–1884) / Публікація і примітки Л. Зашкільняка // Київська старовина. – 1993. – № 5. – С. 13-24.

14. Грушевський М.С. Щоденник (1888-1894 рр.) / Підг. до вид., упор. Л. Зашкільняка. – К., 1997. – 262 с.

15. Грушевський М. Щоденник // Український історик. – 2006-2007. – Т. XLIII - XLIV – №4-1/2. – С.15-74.

16. Грушевський М. Як мене спроваджено до Львова (Лист до хв[альної] редакції «Діла») // Твори: у 50 т. – Львів: Світ, 2002. – Т. 1. – С. 117 – 122.

17. Грушевський М. Як я був колись белетристом? // Грушевський М. Твори у 50-и томах. – Львів: Світ, 2011. – Т. 12. – С. 1–6.

18. Грушевський М. Під зорями: Оповідання, начерки, замітки, історичні образи. – К.: «Рух», [1928]. – 578 с.

19. Грушевський М. Спомини / Публ. та прим. С. Білоконя; передмова Ф. Шевченка // Київ. – 1988. – № 9.

20. Колесник І.І. Українська історіографія: концептуальна історія. – К. : Інститут історії України НАН України, 2013. – 566 с.

21. Лист М. Грушевського до голови РНК УСРР Х. Раковського з питань політичного становища на Україні // Михайло Грушевський: між історією та політикою (1920-1930гі роки). Збірник документів і матеріалів. – К., 1997. – С.19-27.

22. Листи Михайла Грушевського до Т.Починка (в опрацюванні Марка Антоновича) // Український історик. – 1970. – Ч.1-3. – С.168-183.

23. Листування Михайла Грушевського / Упоряд. Г. Бурлака ; ред. Л. Винар. – К.; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 1997. – Т. 1. – 399 с. (Епістолярні джерела грушевськознавства; т. 1).

24. Лотоцький О. Сторінки минулого. – Варшава; Львів, 1933. – Ч. 2. – 488 с.
25. Михайло Грушевський: Із літературної спадщини / Ред. Л.Винар, упор. Г.Бурлака, А. Шацька. – Нью-Йорк; Київ, 2000. – 412 с.
26. Письмо историка М. С. Грушевского В. М. Молотову / Публ. Е. Н. Никитина // Отечественные архивы. – 1998. – № 3. – С. 94-98.
27. Пиріг Р.Я., Тельвак В.В. Михайло Грушевський: біографічний нарис. – К.: Либідь, 2016. – 576 с.
28. Промова М. Грушевського на Урочистому засіданні громадськості з нагоди його шістдесятиліття // Михайло Грушевський: між історією та політикою (1920-1930-ті роки). Збірник документів і матеріалів. – К., 1997. – С.72-77.
29. Промови Михайла Грушевського // Український історик. – 2002. – Т. XXXIX. – Ч.1-4. – С.71-95.
30. Шаповал Ю., Верба І. Михайло Грушевський. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2005. – 352 с.
31. Щоденник М. Грушевського за 1910 р. (І. Гирич, О. Тодійчук) // Український історик. – 2002. – Т. XXXIX. – Ч.1-4. – С.96-127.

Vitalii Masnenko

“Historian - Servant of the People”: Self-Reflection and Representation of Mykhailo Hrushevsky

Abstract

The article considers the self-presentation and representation of Mykhailo Hrushevsky in the coordinates of a certain ideal type of “historian - servant of the people”. The idea of national service was the primary vital guideline for Hrushevsky. The formation of his personality and his identity were based on this ideological model. Our hero, at least until the revolutionary events, was observed to have Christian connotations in the interpretation of his own public responsibility. Moreover, the choice of the future historian for the secular public service was based on purely religious ethos and was reflected as a kind of fulfilment of spiritual promise. Gradually, secular elements were imposed on the religious “language”; at a certain point, they subordinated the primary basis. The motivational discourse of mature Hrushevsky has a clear national character, completed with social connotations that appeal to ideal models of social justice. Finally, we should recognize that his self-presentation as internal (self-reflection) and public representation, have a holistic shape. These guidelines gave an opportunity to

realize complex life scenario of the great historian and prominent social and political figure.

Key words: Hrushevsky, «historical – servants of the people», self-reflection, representation, identity.

Наші автори

Бундак Олена Анатоліївна, кандидат історичних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»

Владига Ольга Миколаївна, кандидат історичних наук, викладач історії Львівського вищого професійного училища комп'ютерних технологій та будівництва (м. Львів)

Ващенко Володимир Володимирович, доктор історичних наук, професор Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро)

Гирич Ігор Борисович, доктор історичних наук, завідувач відділу джерел з історії України XIX – початку XX ст., зав. сектора грушевськознавства Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України

Гоцуляк Віктор Володимирович, доктор історичних наук, професор кафедри археології та спеціальних галузей історичних дисциплін Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Демуз Інна Олександрівна, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри документознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Журавльов Святослав Андрійович, кандидат історичних наук, вчитель історії Харківської ЗОШ № 126

Ковалевська Ольга Олегівна, доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу української історіографії Інституту історії України НАН України

Корновенко Сергій Валерійович, доктор історичних наук, професор, проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Куций Іван Петрович, кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії України Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Крот Володимир Олександрович, кандидат історичних наук, доцент Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

Масненко Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор, в.о. завідувача кафедри історії України Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Педич Василь Пилипович, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та політології Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Пиріг Руслан Якович, доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Савчук Інна Іванівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Історико-меморіального музею М. Грушевського у м. Києві

Стемнік Анджей, доктор габлітований, професор Університету Марії Кюрі-Склодовської (м. Люблін, Польща)

Тельвак Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор кафедри давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка

Удод Олександр Андрійович, доктор історичних наук, професор, чл.-кор. НАПН України, завідувач відділу української історіографії Інституту історії України НАН України

Чабан Анатолій Юзєфович, доктор історичних наук, професор кафедри археології та спеціальних галузей історичних дисциплін Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Яковлев Юрій Олегович, аспірант кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (м. Івано-Франківськ)

Наукове видання

Symposium historiographicum Czercasiensium

— Том I —

Присвячений 150-річчю
від дня народження
Михайла Грушевського.

Збірник наукових праць

Науковий редактор
Віталій Масненко

Здано до набору 15.12.2016. Підп. до друку 22.12.2016.
Формат 60x84/16. Папір книжковий. Гарнітура Times.
Ум. др.арк 20,65. Наклад 300 прим.

Виготовлено ФОП Гордієнко Є.І.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4518 від 04.04.2013 р.

Україна, 18000, м. Черкаси
тел./факс: (0472) 56-56-12, (067) 444-28-94
e-mail: book.druk@gmail.com

Це видання надруковано на папері
із деревини відповідної нормам
екологічного лісовикористання